

Globalvettregel 5

**Del 5 av 9 – kampanje om Globalvettreglene
(Uke 1-9, 2020)**

Utfordre stereotypier og fordommer

Vær åpen og fleksibel i møte med nye kulturer – vær obs på hvilke «briller» du har på deg. Er det behov for avlæring? Hva formidler du i og etter møte med andre?

UTFORDRE STEREOTYPIER OG FORDOMMER

Verdensbilder formidles i fortellinger. Fortellingen danner kjernen i kolonialismen og avkoloniseringens maktgrunnlag, mente Edward Said: «stories are at the heart of what explorers and novelists say about strange regions of the world; they also become the method colonized people use to assert their own identity and the existence of their own history» (1994, xiii). Kampen om land er den viktigste, men når det gjaldt hvem som eide, bodde og jobbet på jorda, hvem som kultiverte og vedlikeholdt den, hvem som vant den tilbake, og hvem som planlegger framtida, kom disse forholdene til å speiles, utfordres og til og med for en tid avgjøres gjennom fortellingene.

Studier av kolonialismens fortellinger viser blant annet at i attenhundretallsromanen er det typiske slutt målet for romanekspedisjoner til Afrika, «the Lost European», den fortapte europeer (Moretti, 1998, 62). Figuren rettferdiggjør ekspedisjonene som en historie om legitimt forsvar. Afrika i litteraturen blir et kontinent breddfullt av hvite fanger som lengter etter befrielse. Erobring omskrives til genuin frigjøring. Denne rolleombytingen er muligens kolonifantasiens største triks (ibid). Analyser av reiseskildringer, romaner, reportasjer og vitnesbyrd har vist Kongos sentrale plass i den gjengse europeers verdensbilde. Veldedige organisasjoner i Kongo brukte grusomme bilder som skulle vekke avsky, og retoriske figurer man senere gjenfinner hos Joseph Conrad (Andersen, 2010, 626–628). På den ene siden manes det til solidaritet med kongoleserne, på den annen side skapes et bilde av et underutviklet folk som ikke er på samme nivå som «oss», hjelperne, de fornuftige menneskene.

Enkelte narrative perspektiver og metaforer å forstå nye kulturer, har vist seg ekstremt seiglivet. I studien *Imperial Eyes. Travel Writing and Transculturation* har Mary Louise Pratt bemerket at den imperialistiske tankegangen fornyer seg med stor motstandskraft. Dagens imperieblikk skuer utover mindre «utviklede» steder, og ser steder å dumpe giftig avfall, plassere industri og plantaser for genetisk modifisert monokulturer. Dagens stormakter rettferdiggjør

sin egen oversjøiske ekspansjon ved å kalle det frigjøring. «Scripts replay unrevised», sier hun (2008, xiii).

Reisereportasjer fra Kongo spiller ennå på det sjokkerte og sperrer ifølge Frits Andersen landet inne i en lukket og ond billedverden, fullstendig utenfor vår fatteevne. Holdningene til Afrika, «frihandel, deltagelse, nødhjelp eller intervention – har litteraturhistoriske forudsætninger i fortellinger og fortælleformer, der siden kolonimagtens kapløb om Afrika [...] har utviklet seg på globaliseringens og nye mediers betingelser» (2010, 13).

Kan vi tro at vår samtids fascinasjon for de norske «eventyrerne» Joshua French og Tjostolv Molands fengsling i Kongo er helt uberørt av denne diskursen? Disse «eventyrerne», de foretaksomme mennene, som kanskje ikke passer helt inn hjemme, men har Afrika som lekegrind? Når prosjektet mislykkes, må «de fortapte europeerne» reddes ut av Kongo for enhver pris. Filmen *Mordet i Kongo* viser i en scene hvordan French tar rollen som lege i det kongolesiske fengslet. Han får raskt en kø av pasienter å hjelpe. Scenen er påfallende lik en scene fra filmen med klingende tittelen *Mitt Afrika*, der Karen Blixen agrerer medisiner på farmen i Kenya. Den hvites barmhjertighet og kunnskap er fremdeles nødvendig for afrikanernes helse. Imperieblikket leste, ordnet, og formet dermed verden, i etablerte skjemaer. Men det vitner samtidig om en iboende svakhet: fortellerens ensomme utenforskap i en ukjent kultur og med et språk som bare delvis dekker de nye erfaringene.

Avkoloniseringen brakte med seg perspektivskifter i politikken så vel som i litteratur og fortellinger; kampen om fortellingen hardnet til og utløste et vell av nye. Litteraturen spiller fremdeles en rolle for å problematisere imperieblikk. I norsk sammenheng har ikke Moland og French bare blitt til eventyrere i en imperialisme-guttebok-tradisjon. Forfatteren Nikolaj Frobenius' roman *Kongo-notatene* (2018) viser nettopp fram hvilke historiske briller, og hvilke fiksjoner, en slik versjon av historien dem bygger på.

Tonje Vold, forfatter av boken «Å lese verden» (2019)